

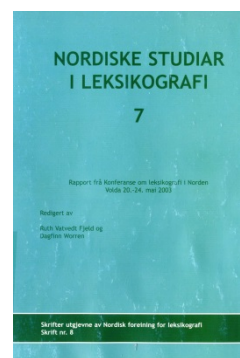
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Pingle - Om eit nyord i norsk

Forfatter: Endre Brunstad

Kilde: Nordiske Studiar i Leksikografi 7, 2005, s. 78-91
Rapport frå Konferanse om leksikografi i Norden, Volda 20.-24. maj 2003

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Endre Brunstad

Pingle

Om eit nyord i norsk

This article presents a discussion of semantic and pragmatic aspects of one specific neologism in Norwegian, the word *pingle*. The discussion is based on written sources such as dictionaries, fiction, electronic text corpora, especially *Atekst* and *Helmer*, and *Google*, as well as e-mails and other forms of communication received after two national radio programmes featuring the word. On the basis of these sources it seems reasonable to conclude that *pingle* is a genuine Norwegian neologism which came into existence in the 1980s, especially in informal speech among adolescents and within the Armed Forces and the area of sport. It is however unclear how this word was created. There are no indications that it was borrowed from other Scandinavian languages or from English. The article argues that the word form *pingle* in itself has some structural characteristics relating to phonology and semantics. According to the norms of Norwegian, these characteristics restrict how a word form as *pingle* is to be understood. The article further points out some sociolinguistic and discursive aspects to which the phenomenon of *pingle* is related.

Innleiing

Mi interesse for ordet *pingle* vakna då eg tilfeldigvis kom over ein artikkel i *Bergens Tidende*. Ein student vart intervjuet om Arne Garborg, og studenten refererte til at Garborg i si tid ville drive gard på Jæren. Men *Garborg* som bonde? Studenten smilte: «– Kan du sjå for deg den der pinglå i åkeren?» (13. januar 2001).

Denne bruken av ordbruken verka merkeleg. Eg hadde oppfatta *pingle* som barnespråk eller ungdomssjargong, men her vart ordet brukt om ein forfattar på kultursidene i ei avis.

Interessa for *pingle* vart ikkje mindre når eg oppdaga at ordet ikkje fanst i noka ordbok. Samtidig merkte eg at *pingle* var flittig brukt, særleg blant unge. Kva var det så ordet refererte til? Og kvar kom det frå?

Tida var såleis inne for å gå på *pingle*-jakt, for å sjå nærmare på bruksmåtar, brukarhaldningar og opphavsteoriar.

Pingle i ordbøkene

I dei offisielle ordbøkene, nyordbøkene, slangordbøkene eller kryssordbøkene var *pingle* ikkje å finne. Ordet var heller ikkje representert i det elektroniske tekstarkivet til Universitetet i Oslo og Norsk Ordbok. (Sjølv om ordet etter kvart er vorte registrert i setel for Norsk Ordbok, var der ikkje noka forklåring på opphavet.)

Ut på hausten 2002 kom den fyrste ordboka med *pingle* ut. Det var *Norsk-engelsk stor ordbok* (2002), og der var *pingle* og *pinglete* omsett med 'wealing, lightweight'. Noka forklåring på opphavet finn vi derimot ikkje.

No finst sjølve ordforma *pingle* i *Norsk Riksmålsordbok*. Tydinga der er likevel annleis enn den ein møter i kvardagsspråket i dag (jf. nedanfor). I *Norsk Riksmålsordbok* er det nemleg tale om eit verb som skal «gi en høi og skarp, klirrende lyd ved berøring med noget». (Det er særleg glas og metall det gjeld.) Substantivet *pingel* byggjer på dette verbet, og viser dels til det å pingle og dels om høg og lys klang. Dette lydassosierande ordet kan jamførast med verbet å *single*, t.d. som i setninga *det singla av glas som gjekk i golvet*. *Nynorskordboka* talar her om 'ein sprø, klingande, ringlande lyd'. Her er vi inne på lydymbolisme der føremålet er å representere lydar som finst i omgivnaden, t.d. av glaset som vert knust, den høge, tynne, lyse røysta etc. (Denne onomatopoetiske bruken finst i fleire germanske språk, t.d. tysk og engelsk, gjennom ordforma *ping*.)

Vi ser òg *pingle* som lydmalande ord i *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS); her er det tale om eit verb med tydinga 'frembringe en lys, høj, skarp lyd; lyde klingende'. ODS har setningsdøme som «En Bæks Rislen pinglede enligt » (1909) og «Uret... tog Tilløb, faldt i Slag, saa pinglede Slagene ud i Stuen».

Som vi skal kome nærmare inn på, er den gamle lydmalande tydinga av *pingel* og *pingle* ikkje irrelevant. Det er likevel på det reine at ordbøkene ikkje gir noko svar på kva den moderne pingle er. Dermed svarar ordbøkene heller ikkje på korleis ordet kan ha oppstått.

Kjeldene

Dei skriftlege belegga for *pingle* er ikkje spesielt gamle. I korpussamlinga *Atekst*, som går tilbake til 1985, finn vi det fyrste dømet frå 1995:

– De forstår ikke hvor vanskelig det kan være å si nei, for da kan du fort få rykte på deg for å være en feiging, «ei pingle», sier Marius. (Aftenposten Aften 22. januar.)

Typisk nok er det her tale om direkte sitat frå ein ung gut, ordet er sett i hermeteikn, og sjangeren er kriminalreportasje.

Dei viktigaste skriftlege kjeldene i samband med denne granskinga har vore elektroniske korpus som *Atekst* og *Helmer*-basen åt UiB, i tillegg til søkjemotoren *Google* (jf. litteraturlista). I tillegg har eg kome over tilfeldige innslag i skjønnlitteratur.

Det er likevel ikkje den skriftlege bruken som er mest interessant når vi skal prøve å nøste opp opphavet til ordet. Alt tyder på at ordet har oppstått munnleg, og dermed må vi finne munnlege kjelder.

Ein effektiv måte å få fatt i informantar på, er gjennom radioen. Radioreporter Linda Eide syntest pingle-mysteriet var såpass interessant at ho gjorde eit intervju med meg for programposten *Norgesglasset* (sendt i NRK P1 om ettermiddagen og kvelden fredag 23. august 2002). I samband med programmet vart det òg laga ein artikkel om *pingle* på NRK sine vevsider, og lyttarane vart oppmoda om å kontakte meg gjennom e-post dersom dei hadde yttarlegare informasjon om *pingle*. Som direkte resultat av innslaget i *Norgesglasset* fekk eg heile 20 e-brev og tre telefonar om ordet. I tillegg var eg ei veke etterpå med på eit innslag om *pingle* i programposten *Kulturbeitet* på P2 (torsdag 29. august). *Kulturbeitet* vert sendt

om morgonen (med reprise om kvelden), og sidan P2 har profil som «kulturkanalen», var lyttargruppa annleis enn det den «folkelege» innrettinga til P1 legg opp til. I P2 var det såleis høve til å seie litt meir om ordlagingsprosessar meir generelt. Det var i P2 ikkje gitt oppmodingar om at lyttarane kunne ringje inn eller skrive e-post, men det kom to telefonar, mellom anna frå ein som meinte at han hadde laga ordet.

Kva er ei *plingle*?

I bruksmåtane av *plingle* finn vi fleire nyansar. På bakgrunn av registrerte bruksmåtar og utsegner frå språkbrukarar kan vi skilje mellom åtte hovudtydingar. (Tekstdøma er her presenterte slik dei låg føre.)

1 Ei *plingle* er ein person som vegrar seg mot utfordrande handlingar («pyse»).

Det er særleg i idrett og militæret vi finn denne *plingle*-tydinga:

Franck [innrømmer] at han ikke hadde lyst til å kjøre i den drøyt seks meter høye halfpipen i Hemsedal, men han finner seg ikke i å bli kalt for en *plingle* av den grunn. (VG 11. april 2001.)

Fysiske krav spelar ofte ei viktig rolle. Ein informant med militærtjeneste på Værnes flystasjon i 1989, skriv i e-brev til meg om korleis ein troppssjef brukte ordet:

Han brukte det mest som pyse eller svekling, synest eg å huske. Viss det var nokon som ikkje greidde f.eks. fysiske krav, så var dei ei *plingle*. Eller når det var nokon som ikkje torde å gjere ting som han gjorde. (Privat e-brev.)

Ein som var troppssjef på same flystasjonen frå 1987 til 1989 fortel i e-brev at han brukte konsekvent *plingle* om soldatar som peikte seg ut som veike.

Men pyse-karakteristikken kan òg gjelde meir *psykisk* eller *forretningsmessig* handlingsvegring. Linn Ullmann etterlyser såleis ein forlagsredaktør som ikkje er *plingle*: «en forlagsredaktør som har både den litterære og menneskelige ballasten som er nødvendig, en redaktør som er modig og ikke noen *plingle*, sier Ullmann.» (Dagbladet 1. juni 2001.)

2 Ei *plingle* er eit vesen med ein karakteristisk utsjånad.

Her finn vi igjen variasjon. Det kan dreie seg a) om ein person som er liten og tynn, b) ein person som er lang og tynn (mager):

Pingle, spjæling, snørrunge, synger sjetteklassene på Dale skole i sin selvlagede operaforestilling «Æ e mæ og du e dæ». (Tidens Krav 20. mars 2002.)

Det var nesten så vi ropte på barneombudet da Øystein Johannessen, med 155 kilo i benk, brukte brystkassa mot » *plinglene* » fra Oslo. – Helt klart at det ikke er nok muskler. (Aftenposten 29. mars 1999.)

– Tromsø Storm er ikke tjent med å ha sånne super-tandre pingler i sin stall. (Nordlys 10. mars 2001.)

Men modellen[e] blir stadig mer pinglete. De må inn i 36, i nødsfall aksepteres 38. (Aftenposten 19. oktober 1998.)

At ei pingle ikkje er muskuløs, kjem fram når produksjefen for *Nidar* skal forklåre korleis utforminga av seigmannproduktet *Laban* har endra seg:

Laban har tilbrakt vinteren i treningsstudio, og kommer i ny og forbedret utgave, med veltrent kropp, bredere skuldrer og smalere midje. – Før var han en pingle, nå er han blitt mann. (Dagbladet 4. juni 2003.)

Karakteristikken 'tynn' kan òg gjelde dyr (t.d. hundar) eller jamvel planter. Då er det helst adjektivet *pinglete* som vert nytta, jf. det vi finn på Hageselskapet sitt diskusjonsforum på Internett: «Jeg kjøpte jordbærrabarbra i hagesenteret her i fjor, men det har ikke blitt noe særlig av den i år – en fem seks pinglete stilker.» (<http://www.hageselskapet.no/Hageprat/-tema.asp?TID=7710>, 24. juni 2002.)

3 Ei pingle er ein person eller institusjon med manglande slagkraft («puslete»).

Eigenskapen *puslete* oppstår når ein manglar slagkraft eller ikkje går hardt nok inn i ein situasjon. Her er det adjektivet *pinglete* som går igjen:

Som i fjor var Start puslete og tafatte foran mål, med pinglete tversoverpasninger og lemping inn i midten uten adresse. (Dagbladet 30. april 2000.)

Foss ønsker i tillegg å plusse på en ekstra milliard kroner, noe Carl I. Hagen og Frp mener er ganske pinglete. De vil ha mer. (VG 6. mars 2002.)

Men dette er småfelt og alt for pinglete hvis Statoil med troverdighet skal presentere seg som internasjonalt oljeselskap. (Stavanger Aftenblad 21. januar 2001.)

I desse døma seier ein noko om handlingar, men det kan òg vere tale om meir generelle eigenskapar:

Med et hjemmemarked på 1,4 milliarder har landet [dvs. Kina] en åpenbar fordel fremfor USA, som med sine 274 millioner blir en pingle i sammenlikning. (*Bergens Tidende* 2. juni 2000.)

I slike (og andre) samanhengar finn vi òg *pingle* i samansetjingar. Eit døme er romanen *Keepereen frå Tunisa* (2002) av Lars Mæhle, der den plattfota 15-åringen skal tøffe seg for ei jente på minigolfbanen:

Det er eit elendig slag. Eg veit det allereie før golfkølla treffer ballen. Veit at dette blir eit pingleskot, ein rullande katastrofe av ein minigolfball. Ballen trillar sakte, så sakte, det kjennest som

om den tar eit halvt hundreår for han å lure seg opp forhøgninga, før han endeleg dett ned som ein slapp fis på andre sida. (Mæhle 2002:54 f.)

4 Ei pingle er ein person som ikkje er «kul».

Nemninga *pingle* står ofte som kontrast til dei mest moderne, kule og populære i ei gruppe. På dansk ville ein ha sagt at pingla manglar eigenskapar som *smart* eller *tjekket*. Kari Bu har fleire døme på denne bruken av *pingle* i romanen *Inniverset* (2001). Den einaste i klassen som *aldri* vert kalla *pingle* er samtidig den penaste og mest populære i klassen:

Ingen gutter sa 'jævla pingle' til Helene. De bare lugga henne litt så hun ikke skulle glemme de var forelska i henne.

Jeg lurte på hvordan Daniel hadde klart å bli så populær når han var en pingle før. (s.27.)

5 Ei pingle er ein veik person som får det altfor makeleg.

Ein informant som var på militærtjeneste ved Evjemoen i 1990, fortel i eit e-brev:

Dette skjedde under marsj då vår tropp, som skulle ha seks månader tjeneste, møtte ein annan som skulle ha tolv. Truleg var dei instruerte av troppsbefala sine sida «pingle» samstemt vart ropt då våre troppar møttest. Med dette meinte dei sjølv sagt at me var nokre veike puser som slapp unna med halv tjenestetid.

Under denne hendinga bruker militærtroppa ordet *pingle* for å karakterisere personar som både er veike og får det alt for makeleg. Denne pingle-bruken ser vi òg i samband med at ein person har gjort det alt for makeleg for seg når han skal sove ute i friluft. I reiseskildringa på Internett får han høyre det: «Kjetil har vore ute på overnatting før, og har teke med seg luft-madrass. PINGLE!» (<http://home.enter.vg/magnarni/>). Kjetil har her i og for seg gjort det rette valet – han er då òg den einaste som får sove. Internt i kollektivet vert derimot det dårlege liggjeunderlaget etter kvart kopla til mytologien om den norske friluftspietismen. Det er berre pingla som er så veik at han vel den makelege løysinga! Ein tilsvarande bruk av *pingle* finn vi i ei anna reiseskildring på Internett: «Fredrik og Rolf sov ute i kulda, mens Odin sov inne i hytta (pingle)» (<http://home.arcor.de/alpinezone/norsk/turer/skarven98.html>).

6 Ei pingle har feminine eigenskapar.

Aftenposten Aften fortel om «Pingleøl til jentene». På visse skjenkestover fekk nemleg jenter ein halvliter seks kroner billegare enn gutane. *Pingleøl* vert òg i munnleg tale brukt om 0,4-glas (som jo òg vert kalla *dameglas*). Øl er tradisjonelt maskulint, og for menn skal det vere 0,5 liter.

Det er elles tydeleg at ei pingle ikkje er ein attraktiv partnar for ei kvinne; her eit døme frå ein artikkel der 30-årige single kvinner gjer greie for kor vanskeleg det er å treffe den rette mannen:

– Hvis jeg savner en mann, er det å dele ting sammen, på en måte som er litt annerledes enn man

gjør med venner. En type omsorg. – Men jeg trenger ingen pingle, jeg må ha en som utfordrer meg og gir motstand, smiler Henriette. (*Bergens Tidende*, 3. februar 2002.)

Ved feminitet er det elles ofte adjektivet *pinglete* som vert nytta:

– Fredrik er dama i forholdet vårt. Han er litt pinglete av og til, sier Tufte. (Dagbladet 20. september 2000)

– Mange gutter synes det er pinglete å drive på med dans, men det er ganske kondisjonskrevende, sier han. (Aftenposten Aften 11. april 2000.)

7 Ei pingle er den veike parten i eit sosialt forhold.

I visse samanhengar ser vi at ei pingle er den underordna i ein menneskeleg relasjon. Ein av deltakarane i fjernsynsserien *Farmen* seier til VG: «Jeg er ingen pingle som lar Ronny være sjefen i forholdet.» (VG 21. oktober 2001.)

8 Ei pingle er ein mann med empatiske eigenskapar.

I fleire tilfelle er *pingle* kopla til empatiske eigenskapar hos menn, ofte med assosiasjonar i retning ‘mjuk mann’. Og på same måten som den mjuke mannen er vorten til offer for vitsing, får òg dei empatiske eigenskapane visse komiske trekk ved seg:

Jonas har utviklet noen empatiske evner etter hvert. Han har gått fra å være en pasjonert fluedreper og katteplager, til å bli en skikkelig pingle med humleangst og rørende omsorg for både fugl, fisk og katt. (Stavanger Aftenblad 3. mai 2001.)

(...) han er så ekte. Og sammensatt. Han er sjef – og sår. Tarzan som brøler og slår seg på brystet. Og fullstendig pingle. (Dagbladet 14. november 2000.)

Er *pingle* berre noko negativt?

Dei fleste tydingane av *pingle* gir negative assosiasjonar. Det er òg hovudintrykket frå dei svara eg har fått frå innsendarar. Likevel stikk ikkje negativiteten alltid så djupt. Konteksten kan like godt vere sympatisk med vennskapleg erting.

Det finst dessutan døme på at pingle ikkje vert brukt på nokon negativ måte. Ein person som har vore kalla *Pingle*, fortel at han ikkje har oppfatta kallenamnet som negativt, og det skal heller ikkje venene ha gjort. Og når musikken til den finske rockegruppa *22 Pistepirkko* vert karakterisert som «pinglepop» (pga. den svært høge, lyse stemma til vokalisten, og for sologitarane som igjen alluderer noko høgt og tynt), så kan ein ikkje sjå vekk frå at musikk- en til *22 Pistepirkko* faktisk er bra!

Det skal ikkje underslåast at ordet *pingle* kan fungere sårande og jamvel trakasserande. Denne funksjonen vert likevel mildna av at nemninga vert så mykje brukt. Dei fleste tenåringar vil i ein eller annan samanheng høyre ordet brukt om seg sjølve, t.d. i vennskapleg erting.

Bruksområde

Mange informantar oppgir at dei høyrde *plingle* fyrste gongen i militæret. Her er nokre utdrag frå private e-brev:

Eg var i millitæret i 1989, budde på rom med ein som brukte ordet *plingle*. Han var frå Asker. Dette var i midten av juni -89. («Per Ivan»)

Eg høyrde oppfordringa di i norgesglasset om å ta kontakt dersom ein hadde høyrte ordet «*plingle*» tidleg på 1990 talet. Det gjorde eg i februar eller mars 1990 på Evjemoen militærleir. («Harald»)

Første gangen jeg hørte ordet *plingle*/*plinglete* var i militære. Og da var det befalet som jeg hørte det først fra, stedet var Lillehammer i Jan, Feb og Mars 1992. Men jeg hørte det også etter å ha kommet opp til Finmark like etter –og da ble det brukt veldig hyppig av alle, Jeg vil derfor tro att det må være en eller annen innen Forsvarets befalsskole som startet med det. («André»)

Mykje tyder på at militæret har vore viktig for å spreie ordet *plingle*. Her må vi take omsyn til den spesielle språksituasjonen som militæret representerer. Perioden med militærtjeneste er for mange fyrste gongen ein oppheld seg heimanfrå i ein lengre periode. I staden for å høyre talemålet til familie og venner kvar dag, kjem ein no tett innpå folk med ein annan dialektbakgrunn. Denne kontaktsituasjonen skaper i sin tur grunnlag for språkleg påverknad og spreining av innovasjonar. Eit anna moment er at soldatane under militærtjenesta gjerne til eignar seg ein sjargong som høyrer militærlivet til. Denne sjargongen er i sin tur med på å styrkje fellesskapen blant soldatane. Ein del informantar har såleis oppfatta *plingle* som del av den militære sjargongen. Oppfatninga er ikkje urimeleg, i og med at ordet òg refererer til eigenskapar som er viktige i militærlivet, t.d. meistringa av fysiske testar og vektlegginga av ein viss type maskulinitet. Som ein informant skriv i eit e-brev: «Eg trur at ordet kan ha kome i slik bruk i militæret, eller i tilsvarande miljø der det er viktig å vere *mann*».

Uformelle førespurnader tyder at for dei som held seg «på grunnplanet» i desse miljøa, er ordet daglegdags. Går vi litt høgare opp i systemet i dei mest *plingle*-brukande miljøa, kan vi òg finne dei som aldri har høyrd om ordet. (Eg kan her vise til fleire telefonar og e-brev om ordet til tilsette i Informasjonsavdelingen i Forsvaret og til militærleirar).

Den militære bruken av *plingle* vil likevel ikkje seie det same at ordet har oppstått i militæret. Det kan godt vere at ein fyrst vart merksam på ordet der. Vi veit ganske enkelt enno ikkje i kva for miljøer ordet oppstod.

Utanom militæret er *plingle* særleg kjent hos barn og unge i fotballmiljøet, på skular og i barnehagar. I skriftlege samanhengar gjer sportsjournalistikken flittig bruk av *plingle*. Elles førekjem ordet i underholdningsstoff, kriminalstoff, livsstilstoff og i tekstar av og med barn. Gjennom søkjemotorar på Internett og elektroniske tekstkorpus kan ein spore opp fleire døme. På chatte-sider på Internett ser vi at *plingle* går igjen i ein stil prega av ungdoms-sjargong og ortofon skrivemåte (rettskrivingsavvika er autentiske):

Kanskje issje heilt den strekkningen, for då trur eg at ein del *plingle* ut – desverre. (www.shellsangels.net/forum.asp?vismsg=36&viskat=3)

Jenter som e fine, dåkke må jo søka på VIP Medlemskap i Nørdeklubbens fest organisasjon – hvis isje e dåkke jo *plingle*! (www.basse.org)

Vi ser elles at det i travmiljøet var bruk av *Pingla* som hestename: Pingla Hønez (Aftenposten 30. oktober 1984), Pingla Hanover (NTB Sport 20. mars 1990) og Pingla Toft (NTB Sport 16. mai 2001).

Ordet førekjem òg i skjønnlitteratur. Hanne Ørstavik har setninga «Er han pinglete?» i romanen *Like sant som jeg er virkelig* (1999:87). Forteljaren er ein kvinneleg student i 20-åra, og ho merker at den ho er forelska i, får innhol i kjakane når han trekkjer inn røykjen – han verkar mager. *Pinglete* vert då nytta for å uttrykkje medynk og moderleg omsorg: «Kanskje han er ensom, tenkte jeg. Jeg kjente jeg ville passe på ham, stryke ham over håret, gi ham ordentlig mat.» (Sst.) Sjølv om forteljaren er sympatisk innstilt, vert den pinglete samtidig gjort til objekt for medynk og til noko kvinna skal ordne opp i. For ein mann kan ikkje det oppfattast som anna enn negativt.

I romanen *Uke 43* (2002) av same forfattaren er det òg ein kvinneleg forteljar, no på 33 år, som bruker ordet. Det er nok ein gong tale om ein ho har vore forelska i. No kjenner ho derimot berre avsky:

Hun ga faen i den lille pinglete studenten med ringen i øret, *ring i øret!*, den der magre fløtepusen, han kunne knulle de søte bløte studentfittene så mye han ville, hun ga bare så jævlig faen i hele ham. (Ørstavik 2002:200.)

Går vi over til barne- og ungdomslitteratur, får vi ein god del pinglebruk i ungdomsromanen *Inniverset* (2001) skriven av 22-årige Kari Bu (jf. ovanfor).

Det er likevel ikkje i alle samanhengar ordet vert nytta. Jamvel om vi finn *pingle* t.d. i politisk journalistikk, er det mest i tabloide debattprogram og i kjappe referat frå det politikarar har sagt. I meir offisiell språkbruk (offentlege utgreiingar, vitenskapleg prosa etc.) representerer nok ordet framleis eit stilbrot. Som Are Kalvø skriv i eit kåseri, er det upassande å bruke ordet på talarstolen i Stortinget:

Det finst ei rekke ord som ikkje blir brukte på Stortingets talarstol fordi dei blir rekna som upassande. For eksempel «kødd», «idiot», «pingle», «slamp», «eselpung» og «pokker».
(<http://www.dagsavisen.no/lordag/kalvokaden/2001/10/608968.shtml>)

Og som Dagbladet melder (30. juli 2003), fekk ein mann 500 kroner bot for å kalle politiet «pingle, feiging, pudding og jævla trønder».

Det finst ein klår generasjonsskilnad. Mest *pingle* er der hos barn og tenåringar, spesielt i 10-15-årsalderen. Kjennskapen til ordet vert så gradvis mindre etter kvart som ein går høgare opp i aldersgruppene. Det verkar som om det går ei grense for spontan bruk av ordet ved 35-årsalderen. Fleire foreldre og besteforeldre har høyrd ordet hos barn eller barnebarn, medan ein del eldre oppgir at dei aldri høyrd ordet.

Ordlagingsprosessen

Vi kan tenkje oss desse aktuelle ordlagingsmåtane for *pingle*: a) som lånord, b) som kombinasjon av eksisterande ord og ordelement, c) som semantisk overføring og d) som genuin nydanning med lydlege tydingsføringar, e) nylaging gjort av spesielle personar.

Pingle som lånord

Sidan ordet er såpass nytt, er det ikkje urimeleg å tenkje seg at det kan vere lånt frå eit anna språk. Det fyrste ein då tenkjer på, er då engelsk. I alle fall gjorde programposten *Språkteigen* i NRK P2 det 12. desember 2001:

Etter formen kan ordet stamme fra engelsk. Det finnes i engelske og skotske dialekter, som et for-eldet substantiv med innholdet 'vanskelighet', og som verb med innholdet 'spise med liten appetitt' eller 'å streve, kjempe'. Et felles trekk mellom engelsk og norsk innhold kunne være 'vanske' og 'vanskelig, og en moderne pingle skulle da kunne være en person med visse vansker. (NRK Språkteigen 12.12.2001. Gitt til meg av fagpersonen som vart spurdt om ordet.)

For å vurdere denne hypotesen, kan vi gå vegen om *Oxford English Dictionary*. Der vert det sagt at *pingle* eksisterer i nokre engelske og skotske dialektar, og då som lydhermande ord. Denne lydherminga er nok ikkje heilt uproduktiv, for *ping-pong* (for 'bordtennis') oppstod kring 1900 på eit slikt grunnlag: «...this alternative term for it was inspired by the sharp 'ping' emitted by the bat when striking the ball» (Ayto 1999:41). Der er likevel ingen indikasjonar på at vår *pingle* skal ha noka semantisk tilknytning til *ping-pong*-spelet. Heller ikkje ligg der føre koplingar til eit anna nytt lydhermande ord i engelsk, *ping* (1968), som har vore brukt om klokke på t.d. omn eller mikrobølgeomn som ringjer eller pip etter ei tidsinnstilling (Ayto 1999:429). I amerikansk engelsk finst det elles fleire som har *Pingle* som etternamn, men det finst ingen kjend *Mr. Pingle* som kan ha stått som rollefigur for den norske tolkinga. Det er såleis vanskeleg å sjå korleis påverknaden frå engelske skal ha kome. For sjølv om der kan vere parallellitet med engelsk, seier ikkje parallellitet noko om påverknads-måte. Det verkar mildt sagt lite sannsynleg at norske tenåringer på 1980-talet skal låne eit perifert ord i skotske dialektar, og deretter gjere ei lydleg forandring av ordet.

Det avgjerande argumentet imot koplinga til engelsk, er at ein i *Norsk-engelsk stor ordbok* (2002) har *pingle* som *norsk* oppslagsord (jf. ovanfor).

Men kan ordet ha kome frå andre språk? Ved sida av engelsk, latin og gresk er *svensk* den kanskje viktigaste ordeksportøren til norsk. Og ordet *pingla* finst faktisk i svensk, men då som oftast med tydinga ei *bjølle*. Etymologien er, slik det står i *Ordbok över svenska språket*, knytt til lydherming, gjennom ei parallelldanning til *ping*, *pingeli*. Ei meir sjeldan tyding av *pingla* i svensk gjeld 'blomsterklokka til liljekonvallen', men då er vi komne enno lengre vekk frå den moderne norske *pingla*. *Svensk etymologisk ordbok* (Hellquist 1922) nemner tydinga «slå mot, ljuda». I nyare svensk språkbråk er det òg vanleg å bruke *pingla* om 'vacker och sexig flicka'. Denne svenske *pinglan* svarar til det ein i norsk ungdomssjargong kallar *babe*. Viss den svenske *pinglan* har vore «extra snygg», kan ein tale om ei «kalaspingla», men den samansetjinga vert truleg litt for alderdommeleg for svenske tenåringer av i dag. Ordet har nemleg eksistert ei god stund i svensk, det vart registrert på 1940-talet. Like fullt vert *pingla* framleis rekna som så slangvore at ordet er gjengitt i *Stora fula ordboken* (Dagrin 2000). Denne ordboka viser elles til to andre tydingar, for det fyrste til 'testikelpung' (som vi kan jamføre med *pyngle* som finst i fleire norske dialektar), for det andre til 'kvinnobröst' (oppstått på 1990-talet, jf. *Norstedts Svenska Slangordbok* (Kotsinas 1998). I det siste tilfellet er det alltid i form av fleirtalsforma *pinglor*. Dei to siste tydingane, som heng assosiativt saman ('noko som heng'), gjer den norske tydinga endå meir spesiell. Det er altså lite grunnlag for å tru at ordet kjem frå svensk.

Heller ikkje eit anna skandinavisk språk er det grunn til å tru ligg bak. Sjølv om ordforma

finst i *ODS*, har ein ikkje fått den moderne, norske tydinga av ordet dei seinare åra. Førespurnader til danskar og sjekking i ordbøker og dialektsamlingar i arkiva til Institut for Dansk Dialektforskning i København har ikkje ført fram.

Lite tyder på at ordtydinga kan ha kome frå eit innvandrarspråk, t.d. arabisk, urdu og panjabi, og spreidd seg derifrå.

Kombinasjon av eksisterande ord og ordelement

Dersom ordet ikkje er eit lån, vil det neste spørsmålet vere om ordet kan vere ei avleiing (ein derivasjon). Ein kan reint logisk tenkje seg at det her var bruk av suffikset *-le* (dvs. det norrøne *-ill*-suffikset). Vi veit nemleg at det i germansk har eksistert ei form *ping* som har hatt den lydmalande funksjonen. Denne kan i og for seg ha vore til stades ved den gamle verbforma *å pingle*. Suffikset *-le* (eller *-el*) er derimot ikkje produktivt i dag, og tydinga *ping* verkar ukjend. Såleis er det lite som tyder på at det har skjedd noka avleiing her. Derimot har ein fått ei avleiing av *pingle*, nemleg adjektivet *pinglete*.

Ved avleiingsformer med *-le*-suffikset skjer det som oftast ei veksling mellom *-le* og *-el*. Det ser vi t.d. i *eit sommel* vs. *å somle* og innlånte ord som *ein spegel* vs. *å spegle*, *ein gaffel* vs. *å gaffe* etc. Det same er tilfellet ved *-sel*-suffikset, t.d. eit *fengsel* vs. *å fengsle*, eit *hengsel* vs. *å hengsle*. Rett nok er ikkje den gamle vekslinga heilt regelbunden, t.d. har vi *like* endingar for substantiv og verb i den gamle norske ordforma *gople*. Men tendensen er klår. Såleis hadde ein òg tidlegare vekslinga mellom substantivforma *pingel* og verbforma *pingle*. I den moderne *pingle*-bruken er der derimot ikkje noka slik veksling, det er tale om *pingle* både som substantiv og verb. Her merkjer altså *pingle* seg igjen ut.

Prøver ein med andre av dei velkjende ordlagingsmåtane (kompositum, ordklasseovergang, formskifte, forkorting eller retrogradering), kjem ein heller ikkje nokon veg.

Semantisk overføring

Kan vi så kome nokon veg med den tydinga vi finn i *Norsk Riksmålsordbok* og *ODS* der *pingle* skildrar ein høg, tynn, skjerande lyd? Viss vi fylgjer denne hypotesen, er det rimeleg å gå ut frå at det har skjedd ein overgang frå lydrepresentasjonen til tydingsrepresentasjon: Dei assosiasjonane som det lydmalande ordet *pingle* har gitt, kan seiast å vere overførde til meir generelle eigenskapar ved personar, situasjonar og hendingar.

Denne ordlagingsprosessen er ikkje uvanleg i norsk. Vi ser den i andre nyord, t.d. den moderne tydinga av *råne* (eventuelt *rånar*). Dette ordet har eksistert i norsk lenge i tydinga 'ukastrett hanngris', men frå og med 1980-talet (sannsynlegvis) kom der i bruk ei anna tyding med *råne-Granada*, *rånebyen Sandnes*, *rånejente* etc.:

Kristiansand Råneklubb hadde sin første tur i går, da senkede Volvoer, Golfer og BMW-er samlet seg på Silokaia. (Fædrelandsvennen 29. oktober 2001.)

Skjærtorsdag blir den svenske småbyen inntatt av svenske raggare og norske rånere. (Dagbladet 12 april 2001.)

Ved ordet *råne* har det tydelegvis skjedd ein overgang der dei assosiasjonane ein knyter til ukastrett hanngris, er vortne overførde til den moderne *råne*-tydinga.¹

Spørsmålet vert så om dei som tok i bruk ordet *plingle*, sannsynlegvis på 1980-talet, gjekk rundt med kunnskap om definisjonen i *Norsk Riksmålsordbok*, dvs. om det perifere ordet *plingle* var ein aktiv del av språkkunnskapen deira. Det er vel heller tvilsamt. (Det er meir tale om internalisert kunnskap om lydmalande trekk i norsk som eventuelt kan ha vorte overførde.)

Genuin nydanning med lydlege tydingsføringar

Den hypotesen som eg ser på som mest sannsynleg, er *plingle* som ei genuin nydanning ut frå reglar for korleis ord kan setjast saman i norsk. Sjølv om mønsteret med *-le*-ending ikkje er så produktivt i dag, er det eit poeng at *plingle* er lett å uttale, lett å skrive, og det er ikkje vanskeleg å leggje ei tyding i ordet. Nettopp det sistnemnde er særleg interessant. Jamvel om det er ein grunnleggjande tese i lingvistikken etter Saussure at tilhøvet mellom innhald og uttrykk er arbitrært, kan der eksistere semantiske og pragmatiske føringar. Desse føringane ligg ikkje i den språklege forma isolert sett, men er resultat av språklege konvensjonar: Der kan i språkkulturen verte internalisert forventingar om korleis ein del lydar og lyd--kombinasjonar skal tolkast. Med utgangspunkt i kognitiv lingvistikkk kan vi seie at desse tolkingsforventingane går inn som del av det mentale skjemaet hos språkbrukarane.

- Då legg vi for det fyrste merke til at ordet *plingle* byrjar på *p*. Ofte byrjar ord som det er knytt noko negativt til, på nettopp *p*: *pest, pakk, pikk, pøh!*
- Dernest merker vi oss *i*-lyden. *I*-lyden er ofte brukt om noko som er lite og tynt (medan lydar som *g*, *b* og *a* har eigenskapen 'stor'). Vi har *ei bitte lita fin jente* og *ein kjempestor, kraftig kar*. Det er kanskje ikkje tilfeldig at der er *i* i langt fleire jentenamn enn gutenamn, t.d. *Linda, Iris, Ida, Kristin, Silje* etc. Kirsten Rask sine granskningar for dansk viser at der i 1971 var fem gonger så mange jentenamn med uttalt trykk på *i* enn gutenamn (jf. Brink 1998:117).²
- Så har vi førestavinga *pi*. Eva Kärrlander (1993) skriv at i hennar materiale er ein del ord på *pi-*, *pe-* med tydinga 'liten, smal, späd, spenslig, småvåkst, vek, klen'. Ho viser også til ei avhandling av Gösta Holm (Nusvenska Studier 38, 1958) der han skriv: «sedan länge har man uppställt de 'germanske rötterna' *pi-*, *pi-* (dvs. med kort og langt *i*)».
- Vi veit at ordet *ping* har vore brukt i fleire germanske språk som lydmalande ord for noko høgt, lyst og spinkelt – «som gengivelse af en høj, lys (spinkel) klang» (ODS).
- Der er også ein lydleg fellesskap mellom *plingle* og ord som *vingle, dingle, hangle, rangle* etc. som gir assosiasjonar i retning av noko som er laust, litt uryddig, ustø etc. I ordet *single* har vi noko som går i stykker.
- Endinga *-le* har i mange tilfelle diminutiv funksjon i norsk, t.d. i ord som *gomle* ('tyggje seint og smått', or *gomme*), men kan òg fungere som iterativ (gjentakande) eller intensiv, t.d. som i *mygle* (intensiverande for *mugg*) (jf. Beito 1970:134). Denne motsetnaden spelar i og for seg ikkje noka rolle her, av di vokalen *i* gir assosiasjonar i retning liten og stav-inga *pin* assosiasjonar i retning *pinneliten*. Heilskapleg sett ligg der føringar i endinga i retning noko mindre.

Ut frå denne kombinasjonen av lydar gir ordet *plingle* assosiasjonar i retning av noko negativt, noko lite, tynt og spinkelt, og noko som er laust, ustø og uryddig. Vi kan her sjølvstøgt ikkje tale om klare reglar for dei eigenskapane som er nemnde, for det finst fleire unntak, t.d.

byrjar eit ord som *pen* på *p* og det finst mannsnamn med *-i*. Men dersom vi godtek at det i alle fall er ein *tendens* til at lydane ofte vekkjer visse assosiasjonar, er samansetjinga av så mange assosiasjonstrekk ganske påfallande med ordet *pingle*. Fleire informantar har då òg sagt at sjølv om dei aldri hadde høyrd ordet før, forstod dei med ein gong kva det tydde.

Andre teoriar

Fleire e-brevskribentar og innringjarar har kome med eigne vurderingar av korleis ordet *pingle* kan ha oppstått. Desse vurderingane er interessante på fleire måtar, mellom anna viser dei at mange reflekterer over opphavet til ord, og det peikar igjen tilbake til den allmenne språkinteressa blant folk.

Av folkelege teoriar kan nemnast framlegget om at *pingle* må vere ei urban form av *pyngle* (dvs. testikkelpung). Ein annan teori går ut på at ordet opphavleg kom frå *dinglepikk* som så hadde vorte eufemisert til *pingle* og fått kortforma *pingle*:

Tidlig på 90-tallet hørte jeg for første gang ordet 'dinglepikk' brukt nedsettende om feige menn, personer uten særlig stor mandighet. Ordet ble så vridd litt ved at man stokket om bokstavene og dermed oppstod ordet 'pingle' i et forsøk på å gjøre det opprinnelige ordet litt mer stuerent. 'Pingle' er nok ikke noe annet enn en kortform for dette, altså en mann som ikke er så mye mann når det kommer til stykket.

Denne ordlagingsmåten er i og for seg ikkje umogleg, men det er ingen andre enn denne skribenten som har kome med ei slik forklåring.

Ein informant meiner at han sjølv er ansvarleg for opphavet til ordet.³ Spreiing av ordet frå eitt einskild individ er i og for seg ikkje umogleg. Ei slik spreiring føreset likevel eit resonsansrom for ordet. Såleis vil dei fonologisk-semantiske eigenskapane og dei sosiolingvistiske og diskursive føresetnadene framleis vere viktige.

Sluttord

Eg har vore innoom ulike forklaringsmåtar på korleis ordet *pingle* kan ha oppstått. Framleis er der fleire uklåre sider ved ordlaginga. Desse uklåre sidene illustrerer på si side mange interessante problem ved etymologisk arbeid meir generelt. Når så mykje kan vere usikkert ved eit ord vi registrerer i samtida, kor usikker vil då ikkje tolkinga av mykje eldre ord vere?

Mykje talar for at *pingle* i vår tyding er eit genuint nyord, oppstått på 1980-talet. Ordet har visse språkstrukturelle eigenskapar (fonologisk-semantiske eigenskapar) som verkar førande for tydinga. I tillegg er ordet nært knytt til sosiolingvistiske og diskursive tilhøve i samtida. Studien av *pingle* fortel oss såleis ein god del om kulturelle verdiar og rollemodellar i det samfunnet vi lever i.

Referansar

Direkte kjelder

E-brev frå informantar

Telefonar frå informantar

Radioprogrammet *Norgesglasset*, NRK P1, 23. august 2002. Også Internett-reportasje:
http://www.nrk.no/kanal/nrk_p1/norgesglasset/2079135.html, og

Radioprogrammet *Kulturbeitet*, NRK P2, 29. august 2002. Også sendt i *Blå miks* same kvelden.

Helmer-databasen, redigert ved HIT-senteret, Universitetet i Bergen:

<http://helmer.hit.uib.no/tekster1/norsk.html>

Atekst: <http://atekst.mediearkivet.no/new/>

Helmer-databasen. <http://helmer.hit.uib.no/tekster1/norsk.html>.

Google-søk. <http://www.google.com/intl/nn/>

Ordbøker

Ayto, John. 1999. *20th Century Words*. Oxford: Oxford University Press.

Dagrin, Bengt G. 2000. *Stora fula ordboken*. Stockholm: Carlsson.

Hellquist, Elof. 1922. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: Gleerup Förlag.

Kotsinas, Ulla-Britt. 1998. *Norstedts Svenska Slangordbok*. Stockholm: Nordstedt.

Norsk-engelsk stor ordbok. 2002. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Norsk Riksmålsordbok. 1983–1995. Redigert av Knudsen, Trygve, Alf Sommerfelt og Harald Noreng. Andre utgåva. Oslo: Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur – Kunnskapsforlaget.

Nynorskordboka. 2001. Oslo: Det Norske Samlaget.

Ordbog over det Danske Sprog. 1919–1954. København: Gyldendal.

Ordbok över svenska språket. 1954. Utgiven av Svenska Akademien. Bind 20. Stockholm: Svenska Akademien.

Oxford English Dictionary Online. 2003. <http://dictionary.oed.com/entrance.dtl>.

Svenska Akademiens Ordbok

Andre referansar

Beito, Olav T. 1986. *Nynorsk grammatikk*. Lyd- og ordlære. Oslo: Det Norske Samlaget.

Brink, Lars. 1998. Onomatopoietika – når udtalen maler betydningen. I Hansen, Erik og Jørn Lund (red.). *Det er korrekt*. Dansk retskrivning 1948–98. København: Hans Reitzels Forlag, 116–140.

Bu, Kari. 2001. *Inniverset*. Oslo: Gyldendal Tiden.

Holm, Gösta. 1958. *Nusvenska Studier* 38.

Kärrlander, Eva. 1993. *Skrabbig och skrallig, karsk och katig*: en semantisk studie av svenska dialektala adjektiv avseende halsotillstånd. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A: 20. Uppsala: Dialekt- og folkminnesarkivet.

Mæhle, Lars. 2002. *Keeperen til Tunisia*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Ørstavik, Hanne. 1997. *Like sant som jeg er virkelig*. Oslo: Oktober.

– 2002. Uke 43. Oslo: Aschehoug.

Notar

1. Bruken av perifere ord på nye måtar er ein interessant ordlagingsmåte som ein har nytta medvite i islandsk språknormering.

2. Ein spekulativ (men underhaldande) hypotese er formulert av Lars Brink. Han ser ein samanheng mellom artikulasjonen av *i* og eigenskapane 'liten' og 'kvinne':
Et [i] er den snævraste fortungevokal og pga. det lille hulrom mellem fortænder og tungens toppunkt mm. den med de lyseste kraftige overtoner. (Små hulrom svinger ligesom korte strenge hurtigst.) Men små hulrom er jo karakteristiske for små væsner. Derfor piper fuglen og piber musen, mens elefanten trutter i sin trompet og flodhesten gungrer på sin vej. Kvinden er mindre end manden, hendes muskler langt mindre.
På denne baggrund er det let at forklare sprogets hårdnakkede vilje til også at give selve ordet for 'pige' i-lyd eller diminitiv-endelse (el. begge dele). (Brink 1998:118.)
3. Som døme på ein slik hypotese kan nemnast utlegginga til ein informant frå ein by i Møre og Romsdal. Informanten meiner at han er opphavet til ordet, og at ordet oppstod i perioden mellom 1980 og 1982. Utgangspunktet var pastellfarga genserar med merket *Pringle* på (uttala etter norsk mønster, ikkje engelsk). Den pastelle fargen gav eit tandert og feminint uttrykk. Og den som måtte gå med slike Pringle-genserar var sonen til importøren av genserane. Denne sonen skal ha vore liten og tynn, og redd for å gå inn i fotball-taklingar, medan faren var kjendis i byen.